

KAM SO VSI TURISTI ŠLI?

Povzetek diplomske naloge s podnaslovom: Turistične kmetije in vinotoči na področju občine Slovenska Bistrica in njihove nedorečene možnosti

Predstavljen je kratek oris diplomske naloge z gornjim naslovom (Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 1994, mentor izr. prof. dr. Janez Bogataj), v kateri so izražene težnje po preusmerjanju etnologije na nova (aktualna turistična) področja raziskovanja. Zagovarjam stališče, da gre v primeru turističnih kmetij in vinotočev za primer dediščine nekega okolja, zato morajo v skladu z njo tudi funkcionirati. Žal se to v praksi ne dogaja, zato sem s poudarki na etnoloških vsebinah opozorila na nujno sodelovanje etnologov, ko gre za načrtovanje in realiziranje tovrstnega turizma na podeželju.

Raziskovanja na področju turizma so bila doslej na Oddelku za etnologijo bolj izjema kot pravilo: le dve diplomski nalogi¹⁾ in nekaj seminarskih nalog. Omeniti velja tudi trud nekaterih etnologov, ki ga vlagajo v promocijo stroke, dežele in njene dediščine.²⁾ Slovenski prostor vse bolj izgublja svojo arhitekturno (tudi krajinsko) identiteto in zapada v folkloristične posnetke laično formiranih vzorcev. Državni interesi so se v povojnem času (po letu 1990) začeli preusmerjati k oblikovanju tako rekoč kvalitetne turistične ponudbe na podeželju, pri čemer še vedno nastajajo nepopravljive napake. Nanje sem opozorila na obravnavanem primeru.

V Slovensko Bistrico sem se preselila s Primorskega leta 1990 in začela spremljati "turistično" dogajanje novega okolja. Kmečki turizmi in vinotoči so rasli (in še uspevajo) kot gobe po dežju, samorastniško, brez prave vsebine, cilja in kvalitete. Pokazalo se je, da je prevladujoč motiv za tovrstno dejavnost (predvsem v primeru vinotočev) zaslužkarstvo - hitro in "na lahko".

Vidiki obravnave so naslednji:

- oblika turistične dejavnosti,
- oris dejanskega stanja turistične ponudbe na kmetiji,
- pomanjkljivosti, predlogi...,
- vključevanje etnoloških vsebin,
- vas Kočno - nepravilnosti in možnosti,
- vprašanje promocije turizma na podeželju na obravnavanem področju.

Raziskava temelji na razmerju med tradicijo (dediščino), njeno transformacijo in aplikacijo.

Obiskala sem enajst vinotočev in šest kmetij z izletniško obliko turistične dejavnosti.³⁾ Od teh tri redno obratujejo, dve občasno, ena pa je medtem dejavnost opustila. Med

1) Avtorici diplomskih nalog sta Maja Dokl-Marin in Andreja Bahar-Muršič.

2) Na tem področju sta najuspešnejša in zaenkrat edina Janez Bogataj in Vito Hazler.

3) Turistične kmetije glede na dejavnosti delimo na:

- kmetije z izletniškim turizmom,
- kmetije s stacionarnim turizmom,
- kmetije odprtih vrat,
- vinotoče (kot posebno obliko).

vinotoči so trije takšni, ki vsaj lokacijsko ustrezajo imenu, eden pa je mešanica vinotoča in turistične kmetije. Obravnavam tudi izrazito negativen in neustrezen primer, ki kaže, v kakšni obliki vinotoč sploh ne bi smel funkcionirati. Predmet mojega zanimanja je bila tudi družina, ki se namerava in želi ukvarjati s turistično dejavnostjo. Zato je tu izziv za kvalitetno načrtovanje in realiziranje turistične ponudbe, s katero bi lahko kmetija postala prvi pozitiven model tovrstnega turizma v občini.

Priznati moram, da sem glede na nemajhno število vinotočev pričakovala bolj kvalitetno ponudbo, pa se je zataknilo že pri urejenosti. Čeprav ekonomisti prisegajo na kvantiteto, iz katere se na osnovi konkurenčnosti izloči kvaliteta, se ta teorija v primeru dediščine ne more in ne sme obnesti. Nujno potrebno je namreč izdati ustrezno oblikovano zapisano pravila, ki bi med interesi ustvarila selekcijo že pred uvajanjem turistične dejavnosti. S tem bi že na začetku dosegli neko kvalitetno stopnjo, sicer je odprtje nekega "kvazi" vinotoča ali turistične kmetije nesmiselno, predvsem pa neprimerno. Vsak lahko ugotovi, da se pod temi nazivi včasih skriva delovanje običajne gostilne, pa še to z vprašaji.

Delo na terenu je sicer pokazalo spodbudne rezultate. Posamezniki so še kako željni nasvetov in strokovno utemeljenih informacij, le da so pristojni za turizem gluhi za sodelovanje.⁴⁾ Zato je struktura obiskovalcev še vedno lokalne narave, pa tudi zahteve lastnikov vinotočev in turističnih kmetij ostajajo skromne. Ne v želji po lastni afirmaciji v širšem slovenskem prostoru (za to je sicer še prezgodaj), pač pa izključno v smislu že omenjenega dodatnega zaslužka.

Vzroki, ki vplivajo na odločitve o ukvarjanju s turistično dejavnostjo na domu, so še naslednji:

- V večini primerov gre za srednje velike kmetije - do 5 ha zemlje, večinoma z mešano proizvodnjo. Zaradi manjšega obsega dela, zlasti če je kmetija mehanizirana, je mogoče opravljati dodatno dejavnost.
- Možnost prodaje domačih proizvodov/presežkov.
- Brezposelnost marsikoga sili v razvijanje nove dejavnosti, s smislom za turizem in delo z ljudmi ali brez njega.
- Želja po druženju in stikih z ljudmi.
- Želja po ohranitvi kulturne dediščine je komaj omembe vredna.

Iz obravnave v celoti odpadejo tiste kmetije, ki so za tovrstno dejavnost potencialni kandidati. Gre za tip velikih, osamljenih kmetij na Pohorju z velikostjo posestva nad 30 ha z usmerjenostjo v gozdarstvo in/ali mlečno živinorejo. Razlogi so:

- v dovolj dobrem zaslužku od kmetijske proizvodnje,
- v velikem obsegu dela (po pripovedovanjih ne bi zmogli dodatnega dela),
- ni nasledstva,

4) Vabilu na zagovor diplomske naloge, ki ga je finančno omogočila bistriška občina, se ni odzval nihče od pristojnih.

- pomanjkanje interesa in motivacije.

Iz razgovorov z lastniki turističnih kmetij in vinotočev sem lahko ugotovila strukturo obiskovalcev. (Knjige gostov, iz katere bi bila omenjena struktura opazna, namreč ne vodijo.)

Med zaključenimi skupinami prevladujejo:

- skupine iz podjetij in drugih delovnih organizacij,
- skupine v sorodstvenem razmerju,
- skupine iste starostne kategorije.

Razlogi za obiskovanje obravnavanih kmetij in vinotočev:

- praznovanja koledarskega cikla (dan žena, martinovanje, silvestrovanje, zaključki poslovnega leta),
- praznovanja življenjskega cikla (krst, birma, poroka - gostija, rojstni dnevi, upokojitve...),
- praznovanja generacijskih in interesnih skupin (fantovščina, deklščina, obletnica mature, srečanja upokojencev, lovcev, vinogradnikov...).

V redkih primerih kmetije obiščejo organizirane izletniške skupine preko potovalnih agencij.

Z nalogo sem želela med drugim raziskati tudi možnosti vključevanja turističnih kmetij in vinotočev na področju občine Slovenska Bistrica v turistično ponudbo širšega slovenskega prostora. Pri tem sem ugotovila razloge, zakaj to doslej ni bilo mogoče:

- Nedorečenost zakonov, ki na eni strani omejujejo in ne upoštevajo specifik tovrstne dejavnosti, na drugi strani pa s togimi predpisi dopuščajo preoblikovanje v gostinsko dejavnost.
- Nedejavnost in neučinkovitost ustreznih inšpekcijskih služb, ki bi lahko delovale ne le nadzorno, pač pa tudi svetovalno (bolj fleksibilno ob oblikovanih predpisih).
- Skeptičnost (celo pristojnih) ob predznaku "turistično" in "turizem".
- Premalo strokovnosti pri oblikovanju kvalitetne turistične ponudbe s ciljem promovirati območje v skladu z dediščino.
- Nepoznavanje etnologije in njenih možnosti pri oblikovanju turistične ponudbe na podeželju in nasploh.

Pri oblikovanju (načrtovanju) turizma na podeželju, predvsem v primeru turističnih kmetij in vinotočev, je potrebno upoštevati tudi etnološke vsebine, ki so še vedno zanemarjene. S podeželjem se namreč ukvarjajo le agronomi, arhitekti, geografi in ekonomisti, ki posegajo tudi na področje etnološkega raziskovanja in obravnavanja. Neupravičeno.

Pri posameznih kmetijah in vinotočih me je zanimal zunanji arhitekturni videz v skladu z okoljem. Tako mora zunanost (turističnih) kmetij na Pohorju ustrezati alpskemu tipu pohorske hiše, ki jo odlikuje dokaj dobra stopnja ohranjenosti. Zato se pri zgledih ne bi smelo zatikati. Glede na lokacijo vinotočev - vinorodna področja - je logična posledica tudi njihova arhitekturna podoba, kar sicer v večini primerov ne drži. Še vedno najdemo ohranjene cimprane in s slamo krite viničarije (stegnjenega tlorisa) na področju južnih obronkov Pohorja in Dravinjskih gor. Za Haloze pa so značilne zidanice vrhkletne oblike, grajene pravokotno v hrib. Stavbno dediščino so oblikovali naravni geografski pogoji, danes pa finančni družinski proračun, lastna domišljija in zidarska spretnost.

V posebnem poglavju sem obdelala tudi notranjo razvrstitev prostorov s poudarkom na preoblikovanju in notranjem opremljanju. Pri tem sem izhajala iz izročila oko-

lja, ki je drugačno, kot se zrcali v "pomeščanjenem" kmečkem okolju in stilu.

Na podlagi gospodarske osnove obravnavanih kmetij in vinotočev je bilo mogoče ugotoviti razdrobljenost ali enotnost kmetijske proizvodnje, ki se zaradi potreb turistične dejavnosti tudi preoblikuje in največkrat poenoti. Vinotoči povečajo vinogradniško proizvodnjo in zmanjšajo govedorejo in ukinejo perutninarstvo.

V okviru prehrabne kulture sem po klasifikaciji Vilka Novaka⁵⁾ najprej predstavila jedi, značilne v začetku stoletja, z izpostavitvijo ob nekaterih praznikih letnega in življenjskega cikla. Nato pa še po istih kategorijah jedi, ki predstavljajo kulinarčno ponudbo obravnavanih kmetij in vinotočev. Pokazala se je razlika in s tem možnosti za nujne spremembe jedilnikov, saj geslo: "Raje spoham kuro, kot da gost odide", za turistično kmetijo ni dopustno. Razbrati je bilo mogoče, da se gospodinje podrejajo povpraševanju gostov, čeprav bi moralo biti obratno - potrebna je tudi vzgoja (nekaterih) obiskovalcev.

Opozorila sem tudi na šege in navade ob nekaterih praznikih letnega cikla, ki jih je mogoče predstaviti (vsaj nekatere elemente) v sklopu izletniške ponudbe na kmetiji. Tako lahko marsikdo izrabi priložnost in v avtentičnem okolju predstavi šege (tudi agrarne), ki se sicer velikokrat odsko manifestirajo na mestnih prireditvah.

Med domačimi obrtmi in dejavnostmi sem izpostavila tiste, ki se lahko vključujejo v navezo s turistično kmetijo ali vinotočem. Lončarstvo, pletarstvo in izdelovanje drobnih lesenih predmetov, kovaštvo, coklarstvo so obrti, ki lahko funkcionirajo v izobraževalne namene, v vsakdanji uporabnosti ali kot turistični spominki. Tega doslej še nismo znali popolnoma izrabiti.

V samostojnem poglavju sem izpostavila vas Kočno, ki je bila leta 1986 proglašena za najlepšo slovensko vas, pridobila pa si je (le po kakšnih kriterijih?) tudi naziv "vas muzej". Gre za primer nestrokovnega pristopa in manipuliranja z izrazom "muzej na prostem" v škodo celotnemu slovenskemu prostoru, saj je tako nastal napačen vzorec turizma na vasi, žal tudi medijsko priznan. Na osnovi konkretnih rešitev sem utemeljevala svojo negativno, a konstruktivno kritiko.

Nalogo sem zaokročila s poglavji o prireditvah in sejmi, o promociji turizma (na vasi), tudi s poudarkom na spominkarstvu. Tako sem z nakazanimi smernicami in številnimi konkretnimi predlogi odprla vrata možnostim raziskav na terenu tudi v prihodnje.

Ob upoštevanju vseh obravnavanih etnoloških vsebin (druge naj bodo predmet obravnave ustreznih strok) lahko ugotovimo, da projekt "turistična kmetija" ali projekt "vinotoč" zahteva veliko kvalitetnega (interdisciplinarnega) dela. Tudi v širšem slovenskem prostoru.

5) Vilko Novak, *Prehrana. Slovenska ljudska kultura, Ljubljana, 1960, str. 158.*